

УДК 371.315; = 161.2

Микола СУЛЯТИЦЬКИЙ

СПЕЦИФІКА ВИКЛАДАННЯ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

(Слоньовська О. В. Дівчинка на кулі : роман / Ольга Слоньовська. –
Харків : Книжковий Клуб “Клуб сімейного дозвілля”, 2012. – 400 с.)

Стаття розкриває питання художніх особливостей роману української письменниці. Літературний твір виявляє оригінальне, багатоаспектне художнє утворення нашого письменства.

Ключові слова: роман, жанр, стиль, проза, література.

M. Sulyatytsky. Specific of teaching of native literature in secondary school. The article reveals the artistic features of the Ukrainian writer's novel. Literary work reveals the original, multifaceted artistic formation of our literature.

Keywords: novel, genre, style, prose, literature.

Н. Сулятицький. Специфика преподавания литературы родного края в общеобразовательной школе. Статья раскрывает вопросы художественных особенностей романа украинской писательницы. Литературное произведение обнаруживает оригинальное, многоаспектное художественное образование нашей литературы.

Ключевые слова: роман, жанр, стиль, проза, литература.

Мета: на матеріалі роману Ольги Слоньовської ознайомити учнів з ідейно-тематичними та художніми особливостями прози письменників рідного краю, специфікою художнього мислення автора.

Специфічною ознакою навчальної програми з української літератури є те, що майже в усіх класах, починаючи із середніх, вона передбачає уроки, які відведені на ознайомлення з літературою рідного краю, а у випускному класі – ще й побіжно вимагається від учителя подавати матеріал і про сучасний літературний процес. Поза сумнівом, що за одно-двоурочний час таке завдання виконати просто не є можливо. У цьому випадку педагоги-філологи намагаються ознайомити одинадцятикласників хоча б з лауреатами найпрестижніших премій: імені Тараса Шевченка, імені Лесі Укра-

їнки, імені Максима Рильського, імені Василя Симоненка, імені Олеся Гончара тощо.

Минулорічне передліття принесло на літературне Прикарпаття новину про високе ушанування письменницького таланту Ольги Слоньовської, оскільки її роман "Дівчинка на кулі" удостоєний гран-прі Міжнародного літературного конкурсу романів, кіносценаріїв, п'єс, пісенної лірики та творів для дітей "Коронація слова-2012" у номінації "Романи". Закономірно, що освітяни знають О. Слоньовську як автора багатьох науково-методичних статей, підручників, а ось про її письменницький набуток їм не так багато й відомо. Щоб учитель міг більше розповісти одинадцятикласникам про Ольгу Слоньовську – і пропонуємо цю статтю.

Її перший роман має неабияке за кількістю і якістю як художнє, так і науково-дослідницьке попереддя. Це і елегантний поетичний первісточок – збірка "Гілочка глоду", і велебарвисті ліричні "Гердани", пасторальні "Соната для коханого" і "Джоконда", задивлена змістовою суттю в першопочатки нашого національного буття-триву "Пектораль" та високомайстерна літературна "достигливість" "Зимового яблука". Це і душеврозпинаючий крик болю над обпаленою війною долею нашої молодобезвусої української юні публіцистично-документальної саги "В Афганістані, в "чорнім тюльпані".

Другим крилом потужного творчого лету Ольги Слоньовської є її наукова праця, яку становлять десятки шкільних підручників з української літератури, методичних посібників та більше сотні глибокофахових дослідницьких статей над проблемами українського красного письменства. А чого тільки варта просто показова за якістю науково-методичного укладу матеріалу розвідка-монографія "Слід невольовимого Протея", де порушена проблема дослідження українського літературного зарубіжжя 20–50-х років ХХ століття...

З усього цього літературно-наукового огрому, отої повсякденної педагогічної роботизни, активної громадської діяльності чітко вимальовується порт-

рет харизматичної жінки-борця, яка в умовах маскулістичної соціальної домінанти веде перманентний змаг за власне самоутвердження, як це ми бачимо з рядків її поетичної "Пекторалі": "Для нас, двох дівчат, – значно вищі й вимоги й стандарти // (В хлоп'ячій команді ми через нестачу гравців!) // Тож винні і винні" [2, 311], бо довкіль правила жорстокі в своїй оголеній цинічності несприйняття природної жіночої сутності: "Закон – чоловічий. Чогось досягни – до пори! – // Забудь, що ти слабша, затам раз назавжди уважно..." [2, 311], коли цивілізаційна швидкоплинь сучасності вщерть розтирає у жорнах байдужості святі почування до жінки, бо ж емансипаційна зрівнялівка доценту вихолостила шляхетність у взаєминах.

Тому поява такого твору, який міг би якнайкраще представити її індивідуальне реноме, назривала, він довго виношувався письменницькою уявою (хто читав роман і знайомий з автором, той пригадає, що він частинами вже десь озвучувався під час виступів письменниці на численних літературно-мистецьких заходах тощо). Відчувається, що п. Ольга багато чого з подій пережила особисто, тому і напрошувалася думка про автобіографічну номінативність прози по через чималу кількість подієво-ситуативних дотичностей до особи автора. Однак не варто забувати, що письменник (та ще й з таким потужним уявно-образним сприйняттям) не омине художнього вимислу як сюжетотворчого компонента в напрямі довільної інтерпретації ситуацій і подій, бо, за словами авторки, якби то все в дійсності звалилося на мою голову, що пережила героїня, – я б не вижила... Поза сумнівом, що письменник здатен і повинен сугестувати дотичну чи й не причетну до його особи дійсність і пропонувати реципієнту своєрідну структурну художню модель наслідково-причинкових візій. Те ми і маємо у цьому випадку.

Незвичайності ситуації додає і те, що твір писався важко, "з бромом". Його вчасну появу детермінували минулоноворічні події, пов'язані з трагічною долею її першої аспірантки Наталії Савчук.

Вихід роману став своєрідною катартичною сатисфакцією за ті психологічні потрясіння, які пережила автор через раптову кончину її учениці.

А тепер про сам твір. Щодо його жанрових характеристик, то він, почерез яскраво представлений метанаратив, панорамну всеохопність зображення дійсності, поліаспектність на сюжетному рівні, поліфонічну оповідь у супроводі художнього висвітлення насущних питань зовнішнього та внутрішнього світу, дійсно підпадає під романний номінатив. Посутньою ознакою твору О. Слоньовської – це є широкопанорамне і глибоке характеротворення зображуваних осіб, а особливо суб'єкта-оповідача, водночас і головної героїні прозового твору, яка втілена повною мірою у так звану "соціально-історичну плоть", тому письменник, формуючи образ оповідача з належною йому широкоамплітудністю бачення навколишньої реальності і способу масштабної нарації, зазвичай представляє невідповідності долі (характеру) героїні доколишньому світу, виогранне у ній різні ступені "людяного", почасти нереалізовані її інтенції. Окрім того, у змістовій тканині твору ми подибуємо такі жанротворчі компоненти, як дидактизм, спрямований на формування особистості, елементи кругітського, пригодницького, соціально-психологічного, філософського, сатиричного нарративу, що дає нам право говорити про жанрову означеність і як "роман виховання".

Ми часто спостерігаємо своєрідний так званий надмір "людяного", що детермінується широким спектром представлення особистісних рис персонажа, його певне відмежування від цілісних систем, віднаходження власної моральної, інтелектуальної та виховної свободи в межах чи то родинного життя, чи якоїсь іншої соціальної групи. Письменниця постійно акцентує на перманентній недоволеності героїні інертним конформізмом загалом, що спричинює постійні конфлікти та їх подолання.

Події в творі відображають становлення особистості "тут-і-зараз", починаючи з наймолодшого віку героїні. Це чітко проступає з ремінісценцій дитинства, зосібна, з епізоду купелі ще маленької Олечки, коли весь світ (уперше і чи не востаннє) був закручений навколо неї; із ситуації, коли наївне дитяче самолюбство не сприймало братика-немовлятка через гірке усвідомлення власної покинутості в незавидній ролі вічно винної старшої сестри. У романі чітко проступає нарратив сучасних подій з неминучими апеляціями до минулого чи навіть майбутнього, про формування, переос-

мислення або й переоцінювання зображеної дійсності.

Роман, згідно з авторськими визначеннями, є твором про дітей, але не для дітей; це своєрідна педагогічна сага, яка охоплює як систему патріархального домашньо-родинного виховання з його найрізноманітнішого характеру соціально-побутовими вихибами, так і про освітню систему середньої і вищої школи в умовах тоталітарного комуністичного мракобісся, у кіратах якого перемелювались життєві долі, ламалися мрії й високі поривання. Однак, як наголошує письменниця, ці та інші труднощі неабияк формували характер, у той час на високогідному становищі була освіта і ставлення до неї, чого, на жаль, зараз через її сьогочасну легкодоступність явно не вистачає. Перед читачем проходить шерега сюжетних колізій, відмінних за тематикою, обсягом, напруженням та динамікою драматизму, порядком чи способом розповіді, принципами організації авторського мовлення, широтою охоплення життєвих явищ, глибоким розкриттям історії становлення характерів багатьох персонажів у непростих життєвих обставинах. Тут повноформатно змальовується різноманіття учнівських та вчительських характерів, їхня поведінка в різних ситуаціях, робляться глибокі психологічні умовиводи на тлі вчинків зображених у романі образів.

Знаковою особливістю "Дівчинка на кулі" є розгалужена лінійність сюжету, яка представляє долі героїв. Ми не тільки бачимо найближче родинне чи приятельське оточення – читач зустрічається з долями генералів, перших секретарів райкомів, комсомольських вождиків, розгнуданих через непокарність доморощених війтиків; і до непримітних сільських жіночок та їхніх половинок-п'янчушок тощо. Провідними структурними елементами твору Ольги Слоньовської є нарація та творений нею уявний світ у просторі й часі, населений літературними героями, виповнений укладеними в сюжет подіями.

У романі кількаразово потрапляємо на ситуації, які апелюють до трансцендентних образів, трансформованих силою уяви головної героїні. І, що цікаво, ці події мають місце в дитинстві. Перший випадок – момент, пов'язаний з феноменом так званої генетичної пам'яті, коли героїня повніється ремінісценціями спостереження світу нібито чужими очима й відчуває реальність не власними перцептивними органами чуття, як ото у випадку із задзеркальною молоддю середньовічної панною з вервичкою в руках, устами якої звучали слова історич-

ної провіденції тривалих і досить непростих україно-польських стосунків: "Ніхто не завинив стільки, як ми... Ох, народе наш, бідний народе! Якщо ми не носимо на чолі, мов той Каїн, страшного знаку – то, певно, лиш тому, що не прикінчили українського народу остаточно" [1, 34]. Цікаво те, що пізніше, уже в часи наукових пошукувань, авторка нашого твору віднайшла ці ж вислови в одному із старопольських манускриптів! Інший – коли маленьку героїню, охоплену відчаєм і втіклу до циганів через несправедливість у поводженні з нею, забирали батьки й міліція у ромки Нуни, і над нею покровом розпростерлося біло-лебедине крило її небесного захисництва та пророкувало їй, дитині, обраність...

В аналізованому романі широко використовується пряма мова у формі діалогів, монологів, описів, авторських відступів тощо. Сюжетна тканина густо помережена як етнічно-побутовим, так і масовим простонародним чи ж студентським пісенним й приповідковим фольклором. Письменниця вишукано наситила текст багатоманітними художніми засобами відображення дійсності – алегорично-метафоричними порівняльними зворотами, метонімічними зіставленнями понять, гіперболістичністю, антитезними протиставленнями, риторичними запитаннями й окликами, іронічно-інвективними осудженнями або панеґричними возвеличеннями тощо.

Впадає у вічі вправний, оригінальний художній стиль прозаїка, який попри свою, на перший погляд, простоту водночас здатний неабияк емотивно впливати на читацьку психологію, почуття, думки через зміст і форму твореного тексту. Тут добре помітне узагальнення і поєднання вже раніше означуваних нами стилів, і робить це письменниця досить якісно, надаючи сюжету більшої переконливості та вірогідності у зображенні подій.

Отож роман Ольги Слоньовської "Дівчинка на кулі" – непересічна з'ява на українському літературному просторі сьогочасся. Ми переконані, що зацікавлення до цієї книги зростатиме в нашому читацькому просторі, і чекатимемо з-під її пера наступних письменницьких новинок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Слоньовська О. В. Дівчинка на кулі : роман / Ольга Слоньовська. – Харків : Книжковий Клуб "Клуб сімейного дозвілля", 2012. – 400 с.
2. Слоньовська О. В. Зимове яблуко : Поезії / Ольга Слоньовська. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. – 360 с.

Стаття надійшла 12.11.2013 р.